

הרב אריה כץ

טבילה בערב שבת מבעוד יום

עקב חשש מפגיעה בצניעות

א. הצגת השאלה

במהלך מגיפת הקורונה, במקומות רבים עברו להתפלל ברחוב, כשחלק גדול מהמניינים נערכים בכניסות לבתים. בחלק מהיישובים הדבר יצר בעיה בלילות שבת, שכן הזמן שבו הנשים הולכות למקווה לטבול וחוזרות ממנו הוא בזמן שהמניינים מתקיימים. טובלות רבות העלו את החשש, שהעובדה שהן יוצאות מהבית בשעה כזו, כשכל הגברים רואים את היציאה מהבית ואת החזרה לאחר זמן מה, תגרום לכך שהגברים יבינו שמטרת היציאה הייתה כדי ללכת לטבול במקווה. הסיבה לכך היא, שסמוך לכניסת השבת, נשים בדרך כלל אינן מסתובבות ברחוב, ורק הטובלות עושות כן. היה מי שהציע לאפשר לנשים לטבול בערב שבת מבעוד יום, כך שהן תוכלנה לשוב לבתיהן קודם כניסת השבת, ובכך תיחסך מהן הבושה והפגיעה בצניעות שעלולה להיגרם להן מעצם האפשרות שגברים אחרים יידעו שהן הלכו למקווה. נשאלת השאלה האם הדבר אפשרי?

ב. איסור טבילה ביום השביעי

מדין תורה, זבה שצריכה לספור שבעה נקיים, יכולה לטבול כבר ביום השביעי לנקיים קודם הלילה. אף על פי כן חכמים אסרו לטבול ביום השביעי לנקיים, כמבואר בגמרא בנדה (סז ע"ב):

אמר ליה רב פפא לרבא ולאביי: מכדי האידנא כולהו ספק זבות שוויהו רבנן, ליטבלינהו ביממא דשביעאה¹? משום דרבי שמעון, דתניא... רבי שמעון אומר: "אחר תטהר (ויקרא טו, כח)" – אחר מעשה תטהר [רש"י: כיוון שספרה מקצת היום של שביעי, תטהר על ידי טבילה]. אבל אמרו חכמים: אסור לעשות כן, שמא תבא לידי ספק [רש"י: שמא תשמש בו ביום, ותראה מיד לאחר תשמיש, ונמצא סותרת כל שלפניה, וטבילתה פסולה].

1. הגמרא קודם לכן עסקה בנדה, שמדין תורה טובלת לאחר שעברו שבעה ימים מתחילת הדימום. נידה שטובלת ביום השביעי – לא עלתה לה טבילה מדין תורה. הגמרא אומרת שנידה לא לטבול ביום גם לאחר שעברו שבעה ימים, מחשש "סרך בתה", דהיינו שבתה תראה שהיא טובלת ביום ותחשוב שאפשר לטבול כבר ביום השביעי. לאחר מכן מגיעה שאלת הגמרא שכאן – כיוון שכיום חכמים גזרו שכל אישה תיחשב לזבה שצריכה לספור שבעה נקיים, ממילא גם אם היא לטבול ביום אין כאן חשש, שהרי לזבה מותר לטבול ביום השביעי (ואם מדין תורה היא הייתה נידה, שבעה ימים מתחילת ראייתה כבר עברו מזמן, ושוב אין חשש). אם כן מדוע לא נתיר לכל אישה לטבול ביום, אפילו אם הוא היום השביעי לנקיים?

דהיינו, טבילת זבה ביום השביעי לנקיים כשרה, דווקא אם היא אינה רואה דם לאחר טבילתה עד הלילה. אבל אם הטובלת ראתה דם קודם הלילה, שבעת הימים הנקיים מתבטלים למפרע, ונמצא שלא הועילה הטבילה. חכמים חששו שאם האישה תטבול, בני הזוג ישמשו עוד קודם הלילה, ולאחר מכן האישה תראה דם ותסתור את ספירתה למפרע, ונמצא שבני הזוג עברו על איסור כרת. לכן חכמים גזרו שהאישה לא תטבול קודם הלילה.

דין זה נפסק להלכה בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קצ"ז סעיף ג): "אסורה לטבול ביום שביעי". בהמשך (שם סעיף ד) הבהיר השולחן ערוך, שהאיסור לטבול ביום השביעי קיים אפילו במקום של אונס, זאת בניגוד לגזירה הכללית שלא לטבול ביום, אפילו לאחר סוף שבעת הימים הנקיים, שהותרה במקום של אונס². אמנם בדיעבד השולחן ערוך פסק (שם סעיף ה), שאם האישה עברה וטבלה ביום השביעי, הטבילה עולה לה, והיא אינה צריכה לטבול שנית. לעומת זאת, הב"ח (יורה דעה שם) פסק, שאפילו בדיעבד לא עלתה טבילה ביום השביעי, והש"ך (שם ס"ק יא) כתב, שטוב להחמיר היכן שאפשר, שהאישה תטבול שוב.

ג. טבילה ביום השביעי בערב שבת

למרות האמור לעיל, מצאנו שבמצב שבו אין אפשרות כלל לטבול בלילה שלאחר שבעת הימים הנקיים, נחלקו אחרונים אם אפשר, בשעת הדחק ובתנאים מסוימים, לטבול כבר ביום השביעי. מצב כזה שכיח בעיקר כשמועד הטבילה חל בליל שבת, ובאותו מקום שבו האישה נמצאת אין מקווה. באופן כזה, האישה אינה יכולה להגיע למקווה ולחזור ממנו בליל שבת, ואם היא לא תוכל לטבול בערב שבת מבעוד יום, היא תיאלץ לדחות את הטבילה למוצאי שבת.

התוספות בנדה (שם ד"ה סרך בתה) הביאו בשם רבנו תם היתר לטבול בסמוך לחשיכה, באופן שהאישה לא תגיע לביתה עד הלילה:

ומיהו אומר רבנו תם שאין קפידא, רק כשתשוב לביתה שיהיה לילה, ואין צריך שתצא בלילה מביתה, דשוב לא יבוא לידי ספק, ליכא למיחש אם תטבול היא ביום סמוך לחשיכה...

נחלקו הפוסקים מהו ההיתר שרבנו תם חידש:

הטור (יורה דעה שם) הביא את היתרו של רבנו תם לגבי טבילה ביום השמיני. מדבריו משמע, שביום השביעי לא התיר רבנו תם לטבול, אפילו אם האישה טובלת בסמוך לחשיכה, והיא אינה מגיעה לביתה עד הלילה. כך גם כתב בפירוש הש"ך (שם ס"ק ו):

מיהו נראה דהיינו דווקא ביום שמיני... ובכהאי גוונא מיקל רבנו תם סמוך לחשיכה, אבל ביום שביעי אין לטבול כלל סמוך לחשיכה, ויש למחות ביד העושות כן.

2. ראה על כך במאמרנו הנוסף שבקובץ זה – 'פתיחת מקוואות לטבילה ביום השמיני במקום של אונס'.

לעומתם, הסדרי טהרה (שם ס"ק ט) דקדק מדברי התוספות, שרבנו תם התיר לטבול אפילו ביום השביעי באופן כזה, וכתב שיש לסמוך על כך במקומות שבהם נהגו לטבול בערב שבת לפני החשיכה ולהגיע הביתה אחרי החשיכה.

על בסיס דברי הסדרי טהרה פסק החכמת אדם (כלל קיח סעיף ו), שאישה שגרה בכפר וכדומה, ואינה יכולה ללכת לטבול בליל שבת, יש מקום להורות לה שהיא יכולה לטבול מבעוד יום, ובלבד שלא תבוא לביתה קודם הלילה.

שו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ג סימן ס) הרחיב את ההיתר, וכתב שבמקום שהאישה אינה יכולה להימנע מלשוב לביתה קודם הלילה, היא יכולה לשוב לביתה, אם בעלה ייצא מהבית לתפילה לפני שהיא תגיע. לאחר מכן הוסיף האגרות משה, שאם אין חשש שהבעל והאישה יתייחדו קודם הלילה, כגון שיש ילדים גדולים בבית, האישה יכולה לחזור לביתה אפילו אם הבעל בבית.

בכל אופן, ההיתר לטבול ביום השביעי במקום שאין בו מקווה, אינו מוסכם על הפוסקים, וכפי שראינו לעיל, הש"ך ועוד פוסקים החמירו בכך, וחלקם סברו שאף בדיעבד הטבילה לא עולה. גם מבין המתירים, לא מדובר בהיתר גורף, ויש מהפוסקים שהתירו זאת רק במקום שהטבילה עלולה להידחות בכמה ימים³. כך שלמעשה, ההיתר לטבילה ביום השביעי מבעוד יום אמור להישאר היתר פרטני למציאות מאוד מסוימת. נשאלת השאלה, האם קיומם של מנייני רחוב עונה על ההגדרה הזו.

ד. טבילה במקום חשש בושה

תקופת הקורונה היא בהחלט תקופה מאתגרת, שיש בה מאפיינים של שעת הדחק. אולם בבואנו לבדוק אם אכן מדובר בשעת דחק כזאת, שבה התירו טבילה מבעוד יום בתנאים שמנינו לעיל, עלינו לבחון לא רק את עצם התקופה, אלא גם ובעיקר את הנתונים שמאפשרים טבילה.

כפי שכבר ציינו כשהצגנו את השאלה, טענת מי שרצה להתיר דבר כזה היא שיש נשים שמתביישות ללכת למקווה כשגברים מתפללים בחוץ, והן חוששות שהם יבינו, שיציאתן מהבית היא לצורך הליכה למקווה. במצב כזה קיים חשש שהן תעדיפנה לדחות את טבילתן, כדי שלא להתבייש.

נקדים ונאמר, שבושה היא אכן טענה שיש לה מקום בהלכה, שכן (ברכות יט"ב ועוד): "גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה". הגמרא (שם) מפרשת, שהכוונה היא שכבוד הבריות דוחה איסורי דרבנן ולא איסורי תורה, אך כפי שראינו לעיל, גם האיסור לטבול ביום השביעי הוא מדרבנן ולא מן התורה.

אולם למרות זאת, נראה שאין בכך כדי לקבוע היתר, מכמה סיבות:

3. ראה שו"ת פוע"ה חלק ג – פתרונות יישומיים בטהרת המשפחה, בשאלה – 'טבילה ביום השביעי לנקיים בערב שבת' (עמ' 265–273).

1. כל המצבים שבהם חז"ל התירו לעבור על איסורי דרבנן, הם עקב בושא אמיתית שפוגעת בכבוד הבריות, כגון אדם שיישאר ערום ברחוב וכדומה. במקרה שלפנינו, הבושא אינה אובייקטיבית, אלא מדובר בחשש סובייקטיבי של האישה, שחושבת שגברים רואים אותה, ומייד מבינים שהיא הולכת למקוה. מעבר לכך, אמנם ראוי לאישה להצניע את טבילתה ולא לפרסמה בראש כל חוצות, אולם אין בהליכה לטבול לכשעצמה מעשה שראוי להתבייש בו. אדרבה, מדובר בקיום של מצווה גדולה.
2. גם אם נאמר שאכן יש נשים שאינן מסוגלות להתגבר על מחסום הבושא, והן עלולות להימנע מללכת למקוה עקב כך, ובשל כך נתיר את הטבילה ביום השביעי, עלול להיפרץ כאן גבול דק מאוד. המציאויות שבהן התירו הפוסקים לטבול בערב שבת מבעוד יום, הן מציאויות שבהן אין שום אפשרות מעשית לטבול בלילה. ברגע שמתירים טבילה במקוה מבעוד יום עקב קושי מסוים שאינו מונע את האפשרות לטבול בלילה, אלא יוצר אי נוחות קשה וכדומה, הדבר עלול לגרום לכך שגם במציאויות שאינן תקופת הקורונה, יתבקשו היתרים לטבילה ביום שישי מבעוד יום. מבחינה טכנית, לנשים רבות קשה לטבול בליל שבת מכל מיני סיבות:
 - א. זמן הטבילה, גם כשלא מתפללים ברחוב, סמוך לזמן יציאת האנשים לבית הכנסת ולחזרתם מהתפילה, ויש מקומות שבהם המקוה סמוך לבית הכנסת.
 - ב. כשיש ילדים קטנים בבית, הבעל צריך להישאר בבית ולא ללכת לתפילה כשאשתו הולכת לטבול.
 - ג. כשיש ילדים גדולים בבית, הם מתפלאים לאן אמא שלהם נעלמת בדיוק בכניסת שבת.
 - ד. אישה שטובלת בליל שבת, אינה יכולה להתאפר לכבוד שבת. אמנם יש פוסקים שהתירו להשתמש באיפור מיוחד לשבת, אך ההיתר אינו מוסכם, וגם לא לכל אישה יש איפור כזה.
- אף על פי כן, לא מצאנו בפוסקים, שהתירו עקב סיבות כאלו לטבול מבעוד יום. אם נתיר בימי הקורונה לנשים לטבול מבעוד יום עקב חשש בושא, בסופו של דבר, קיים חשש שכל אישה שזמן טבילתה הוא בליל שבת תעדיף לטבול מבעוד יום.
3. גם מבחינה מעשית, ראינו שלדעת רוב הפוסקים כשיש היתר לטבול מבעוד יום, האישה צריכה לחכות לחשיכה כדי להגיע לביתה. גם במצב כזה, הגברים שמתפללים ברחוב, יראו אותה עוברת בחזרתה. אמנם ראינו לעיל, שיש פוסקים שהתירו לאישה לחזור לביתה אם בעלה יוצא קודם לכן מהבית, אבל לא בכל מקום הדבר מעשי, וגם ההיתר שלא יתייחדו, לא תמיד אפשרי במציאות, כגון שלבני הזוג אין ילדים גדולים בבית.
4. לאישה שחוששת ומתביישת מאוד לצאת מביתה בזמן שהגברים מתפללים, מחשש שהם יבינו שהיא הולכת למקוה והדבר יבייש אותה, אפשר להציע כמה פתרונות מעשיים:

א. לצאת מביתה עם עוגה או דבר מאכל, כך שמי שישים לב לכך שהיא הולכת ברחוב, יחשוב שהיא בדרך להביא אוכל למישהו, כגון להורים, ליולדת וכדומה.

ב. לצאת למקווה לפני כניסת השבת, להישאר בסמוך למקווה או בתוכו, לטבול בלילה, ולחזור הביתה לאחר הזמן שמנייני הרחוב מסתיימים.

ג. בתיאום עם הבלנית – לפתוח את המקווה לאחר הסעודה, בזמן שבו כבר אין מנייני רחוב⁴.

ואכן, באופן מעשי, הצלחנו למצוא פיתרון לכל אישה שהתביישה ללכת לטבול בליל שבת בזמן מנייני הרחוב, מבלי שהיה צורך לפתוח את המקווה מבעוד יום, ומבלי שהאישה נאלצה לדחות את טבילתה.

ה. סיכום

אף על פי שמדין תורה אישה מותרת לטבול ביום השביעי לשבעת הימים הנקיים, והיא אינה צריכה להמתין עד הלילה, חכמים גזרו שלא לטבול קודם הלילה, מחשש שתראה דם ותסתור את ספירתה למפרע.

אף על פי שחכמים התירו טבילה ביום במקום של אונס, הם התירו זאת רק לאחר סוף שבעת הימים הנקיים, ולא ביום השביעי.

אישה שעברה וטבלה ביום השביעי, לדעה המקובלת, בדיעבד עלתה לה טבילתה, אך יש שפסקו שהיא צריכה לטבול שוב.

יש פוסקים שהתירו טבילה ביום השביעי בסמוך לחשיכה במקום שאין שום אפשרות לטבול בלילה, ובלבד שהאישה לא תחזור לביתה לפני החשיכה. יש מי שהרחיב את ההיתר לכך שהאישה לא תיפגש עם בעלה קודם החשיכה, או אפילו רק לא תתייחד איתו קודם החשיכה.

במקום שבו אין מקווה, וטבילת האישה חלה בליל שבת, יש מהפוסקים שהתירו על סמך האמור לעיל, שהאישה תטבול לפני כניסת השבת, ובלבד שלא תיפגש עם בעלה, או לכל הפחות לא תתייחד איתו קודם הלילה.

ההיתר נאמר רק במקרה של חוסר אפשרות אמיתית לטבול במקווה בליל שבת, ולא עקב חששות שונים וחוסר רצון לטבול בליל שבת, גם אם הקשיים בטבילה הם אמיתיים.

למעשה, יש להציע לאישה שמתביישת ללכת לטבול בזמן מנייני הרחוב מחשש שיבינו שהיא הולכת למקווה, פתרונות מעשיים שיאפשרו לה ללכת למקווה בליל שבת מבלי להתבייש.

4. אין מניעה הלכתית לטבול לאחר הסעודה. במצב כזה כמובן, יש להקפיד על כך שהסעודה לא תגרום לחציצות. ראה באופן מעשי בשו"ת פוע"ה שם, בשאלה – 'איפור בשבת' (עמ' 333) כיצד להתכונן לטבילה לאחר הסעודה (כמובן אחרי ההכנות שייעשו מבעוד יום).